

MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE
UNIVERSITATEA DE ARTE
TÂRGU-MUREȘ
ȘCOALA DOCTORALĂ

TEZĂ DE DOCTORAT
(R E Z U M A T)

COORDONATOR ȘTIINȚIFIC:
Prof. univ. dr. Sorin-Ion CRIȘAN

CANDIDAT:
Maria-Magdalena KELEMEN

TÂRGU-MUREȘ
2014

MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE
UNIVERSITATEA DE ARTE
TÂRGU-MUREȘ
ȘCOALA DOCTORALĂ

ISTORIA TEATRULUI TÂRGUMUREȘEAN

**Repere instituționale și spectacologice,
material iconografic și comentarii critice
(de la primele forme de manifestare teatrală,
până la sfârșitul secolului al XX-lea)**

COORDONATOR ȘTIINȚIFIC:

Prof. univ. dr. Sorin-Ion CRIȘAN

CANDIDAT:

Maria-Magdalena KELEMEN

TÂRGU-MUREȘ

2014

C U P R I N S

CAP. I	PRELIMINARII
	1.1 Introducere
	1.2 Metodă
	1.3 Argument
CAP. II	EVOLUȚII TEATRALE ÎN SPAȚIUL TRANSILVĂNEAN PÂNĂ ÎN MOMENTUL MARI UNIRI DE LA 1 DECEMBRIE 1918
	2.1 Considerații generale
	2.2 Primele manifestări de artă teatrală pe teritoriul României
	2.3 Mișcarea teatrală românească din Transilvania
	2.3.1 Elemente de teatralitate românească în epoca iluminismului
	2.3.2 Teatrul școlar la românii transilvăneni
	2.3.3 „Comoedia Ambulatoria Alumnorum“ sau începutul teatrului cult românesc
	2.3.4 „Occisio Gregorii in Moldavia Vodae tragedice expressa“ (Uciderea lui Grigore Vodă în Moldova expunere tragică), primul document al teatrului cult la români
	2.3.5 Primul teatru stabil românesc în Transilvania. Teatrul școlar de la Blaj
	2.3.6 Conexiuni culturale cu românii de dincolo de Carpați
	2.4 Mișcarea teatrală românească din Transilvania între 1849 și 1918
	2.4.1 Considerații istorice
	2.4.2 Demersuri concrete pentru instituționalizarea teatrului românesc în Transilvania
	2.4.3 Rolul lui Iosif Vulcan și al revistei „Familia“
	2.4.4 Înființarea Societății Române pentru Fond de Teatru (S.T.R.)
	2.4.5 Teatrul transilvan românesc în pregătirea Marii Uniri
CAP. III	REPERE CRONOLOGICE PRIVIND EVOLUȚIA TEATRULUI MAGHIAR DIN TRANSILVANIA PÂNĂ LA 1 DECEMBRIE 1918
	3.1 Teatrul școlar maghiar
	3.2 Teatrul maghiar în perioada iluminismului
CAP. IV	MIȘCAREA TEATRALĂ ÎN ROMÂNIA INTERBELICĂ (1918-1940)
	4.1 Scurtă privire asupra teatrului românesc
	4.2 Teatrul maghiar din România interbelică
	4.3 Interferențe teatrale româno-maghiare în perioada interbelică
	4.3.1 Considerații generale
	4.3.2 Dramaturgia românească pe scenele maghiare
	4.3.3 Dramaturgia maghiară pe scenele românești
CAP. V	CONSIDERAȚII PRIVIND EVOLUȚIA TEATRULUI ÎN TIMPUL REGIMULUI DE DICTATURĂ COMUNISTĂ
CAP. VI	CONSIDERAȚII PRIVIND TEATRUL DIN ROMÂNIA ÎN PRIMUL DECENIU DE LIBERTATE (1990-2000)

- CAP. VII REPERE CRONOLOGICE PRIVIND EVOLUȚIA TEATRULUI NAȚIONAL DIN TÂRGU-MUREȘ, DE LA ÎNFIINȚARE PÂNĂ ÎN ANUL 2000**
- 7.1 Apariția și evoluția mișcării teatrale maghiare în spațiul mureșean
  - 7.2 Întemeierea Teatrului Secuiesc din Târgu-Mureș și activitatea sa în perioada 1945-1962
  - 7.3 Instituționalizarea teatrului românesc la Târgu-Mureș și activitatea sa de la înființare până în anul 2000. Împreună sub luminile rampei
    - 7.3.1 Primele manifestări teatrale românești la Târgu-Mureș și în împrejurimi
    - 7.3.2 Înființarea Secției Române a Teatrului de Stat din Târgu-Mureș
    - 7.3.3 „Copilăria și adolescența“
    - 7.3.4 Un teatru care a renăscut ciclic
    - 7.3.5 Noul edificiu al Teatrului de Stat din Târgu-Mureș
    - 7.3.6 Perioada maturității. Mari regizori, mari actori, mari spectacole
      - 7.3.6.1 Tompa Miklós – „Spectacolul nu este niciodată terminat“
      - 7.3.6.2 Dan Micu și Romulus Guga, pledoarie pentru un teatru politic angajat
      - 7.3.6.3 Momentul Dan Alecsandrescu
      - 7.3.6.4 Harag György și „Livada sa de vișini“
  - 7.4 Naționalul târgumureșean în primii zece ani de tranziție spre democrație
- CAP. VIII REPERE CRONOLOGICE ȘI CULTURALE PRIVIND TEATRUL DE PĂPUȘI DIN TÂRGU-MUREȘ DE LA ÎNFIINȚARE PÂNĂ ÎN ANUL 2000**
- 8.1 Înființarea Secției Maghiare și activitatea sa până în anul 2000
  - 8.2 Înființarea Secției Române și activitatea ei până în anul 2000
- CAP. IX ȘCOALA TÂRGUMUREȘEANĂ DE TEATRU**
- 9.1 Repere cronologice
  - 9.2 Dascăli, studenți, procesul de instruire la Institutul de Teatru „Szentgyörgyi István“
  - 9.3 Misiunea universității
- CAP. X COMPANII TÂRGUMUREȘENE INDEPENDENTE DE TEATRU ÎNFIINȚATE DUPĂ 1989**
- 10.1 „Plouă cu teatru“ sau teatru independent versus teatru instituționalizat
  - 10.2 Centrul Multimedia Teatru 74
  - 10.3 Yorick Studió
  - 10.4 Teatrul Scena
  - 10.5 Alte inițiative ale independenților la Târgu-Mureș
- CONCLUZII**
- BIBLIOGRAFIE**

REZUMAT

Lucrarea de față „*Istoria teatrului târgumureșean. Repere instituționale și spectacologice, material iconografic și comentarii critice (de la primele forme de manifestare teatrală, până la sfârșitul secolului al XX-lea)*“ și-a propus studierea, într-o viziune unificatoare, coerentă și cronologică a istoriei teatrului târgumureșean, de la originile sale, din perioada teatrului ambulant, până în zilele noastre. Nu am insistat asupra perioadei de după anul 1989 datorită faptului că timpul scurt care s-a scurs față de această dată ar implica riscul de a nu putea fi obiectivi față de cercetarea noastră.

Oportunitatea unui astfel de studiu este evidentă în contextul absenței unei lucrări monografice în cultura română, care să abordeze de o manieră revelatoare, unificatoare, istoria multiculturală, multietnică și multilingvă a teatrului târgumureșean. Considerăm demersul nostru cu atât mai relevant azi, pentru perceperea justă a realității culturale a acestui areal geografic, cu cât teatrul târgumureșean a beneficiat, în a doua jumătate a secolului al XX-lea de suportul și colaborarea celei de a doua școli de teatru la nivel național în materie de formare a actorilor, regizorilor și teatrologilor, după cea de la București, azi Universitatea de Arte din Târgu-Mureș.

De asemenea, în contextul transformărilor sociale, politice și culturale care au avut loc la începutul mileniului al treilea, în consens cu deschiderea popoarelor europene către toleranță și diversitate culturală, credem că cercetarea noastră va fi utilă și binevenită, întrucât susținem teza că teatrul târgumureșean este rezultatul unor manifestări multiculturale și multietnice care, împreună și interdependent, fac parte integrantă din cultura și spiritualitatea poporului român.

Am pornit la scrierea acestei teze sub îndemnul respectului pe care îl simțim pentru cei care au făcut posibilă existența, în spațiul nostru cultural, a teatrului, ca mijloc de exprimare artistică și ca templu al Thaliei. Istoria teatrului din Târgu-Mureș a fost studiată, până acum, din punct de vedere istoric, fenomenologic, statistic, spectacologic, pe diverse perioade istorice. Am parcurs cu real interes pentru cercetarea noastră toate lucrările monografice și studiile care au adăugat pagini importante la perspectiva de ansamblu.

Cu toate remarcabilele contribuții de până acum, nu există, încă, un parcurs cronologic complet al manifestărilor teatrale din acest areal geografic, care măcar să

reunească întreg materialul existent despre teatru într-o lucrare unificatoare, unitară din punct de vedere stilistic și al abordării sau care să respecte metodologia științifică de cercetare. Iată motivul pentru care, prin această lucrare, ne-am propus să reconstituim, pe etape istorice, trecutul manifestărilor teatrale, al instituțiilor teatrale, al trupelor de teatru care au fost importante pentru istoria românilor și maghiarilor ardeleni, din această arie geografică, raportat la multiplele modificări administrative și politico-legislative care au avut un puternic impact asupra vieții culturale, începând cu sfârșitul secolului al XVIII-lea și terminând cu începutul secolului al XXI-lea.

Metoda a constat din îmbinarea investigației privind istoria României și a istoriei culturii și teatrului din România, cu instrumentele de cercetare ale teatrologului și, pe alocuri, ale sociologului, sau chiar, în unele cazuri, a jurnalistului de investigație. Prin sintagma „istoria teatrului târgumureșean“ am înțeles ansamblul valorilor artistice care au făcut posibilă existența, conservarea și perpetuarea culturii teatrale pe parcursul unei istorii de peste 200 de ani în cadrul multiethnic și multilingv din arealul geografic mureșean al Văii Superioare a Mureșului, în special al orașului, devenit municipiu, Târgu-Mureș.

Ne-am folosit în cercetarea noastră de izvoarele documentare aflate la Biblioteca Națională a României, Biblioteca Județeană Mureș, Biblioteca Universității de Arte din Târgu-Mureș, Arhiva Teatrului Național din Târgu-Mureș, Arhiva Teatrului pentru Copii și Tineret „Ariel“ din Târgu-Mureș, Direcția Județeană Mureș a Arhivelor Naționale, Arhivele Muzeului Județean Mureș, Arhiva Institutului de Cercetări Socio-Umane din Târgu-Mureș, Arhivele online ale Bibliotecilor din București, Cluj și Târgu-Mureș și altele ale unor organizații guvernamentale sau non-guvernamentale pe care le-am considerat de încredere și relevante pentru lucrarea noastră.

Cele mai mari dificultăți în cercetarea noastră le-am întâmpinat datorită absenței unei literaturi și a unor surse istorice primare în limba română, motiv pentru care am apelat la literatură secundară și la metode deductive, pe alocuri speculative, pentru elaborarea lucrării, ca și la traducerea unor studii, din limba maghiară în limba română. Ne asumăm aceste neajunsuri ca și insuficienta dezvoltare a capitolului privind istoria de după 1989 a fenomenului supus analizei, datorită absenței unei distanțe obiective în timp față de perioada postdecembristă.

În *Capitolul I „Preliminarii“* am prezentat motivul pentru care am ales această temă de cercetare, metoda de lucru și sursele cele mai importante de documentare.

În *Capitolul II, „Evoluții teatrale în spațiul transilvănean până la momentul Marii Uniri de la 1 decembrie 1918“* am avut în vedere investigarea culturii transilvănene, de o importanță majoră în menținerea și afirmarea identităților culturale de pe întregul teritoriul multicultural și multiethnic al Transilvaniei. Am considerat necesară, înainte de toate, situarea lui în contextul provincial, mai întâi, și apoi în cel al proximității imediate, adică a județului, în configurația administrativă de azi.

Pentru a oferi o imagine de ansamblu a vieții culturale a epocii am demonstrat existența manifestărilor de artă teatrală pe întreg teritoriul României, atât în timpul civilizațiilor străvechi a triburilor tracice și a comunităților geto-dace, cât și în prezența civilizațiilor antice grecești și romane. Apariția fenomenului teatral, propriu-zis, a însemnat traversarea unui proces de metamorfoză de la acțiuni ilustrative și mimetice ale riturilor străvechi la jocuri cu măști, în epoca feudală și mai apoi la elemente de artă teatrală populară. Am interpretat această metamorfoză ca un proces firesc al continuității formelor de artă și cultură, ca să aderăm în cele din urmă la teza provenienței lor din fondul culturii străvechi carpato-balcanice.

Considerăm că mișcarea teatrală românească din Transilvania, își are originea în mișcarea culturală cunoscută sub numele de *Școala Ardeleană*, ca exponent al ideilor iluministe, care a debutat la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Însă embrionul teatrului cult, intelectual din Transilvania l-a constituit teatrul școlar, născut din misterele și jocurile de carnaval medievale, la început performate în scopuri pedagogice și retorice, iar mai târziu moralizatoare și, în parte, de educație socială. Documentele și cercetările bazate pe acestea, indică Blajul secolului al XVIII-lea drept matricea teatrului național românesc. După îndelungi frământări pentru instituționalizarea teatrului, acesta are loc pentru prima oară în Ardeal, la Cluj, în decembrie 1919.

Capitolul III, tratează câteva „Repere cronologice privind evoluția teatrului maghiar din Transilvania, până la 1 decembrie 1918“. Ca și teatrul românesc, și teatrul maghiar din Transilvania își identifică izvoarele în folclor, în jocurile, cântecele și manifestările populare legate de ritualurile agrare. În secolele XV – XVI, ca urmare a influențelor ideilor umaniste și a Reformei religioase, apar primele drame originale în limba maghiară, ai cărei autori au rămas, în parte, necunoscuți. Centrele dinspre care s-a

diseminat arta teatrală, ca și în cazul teatrului românesc, a fost învățământul aflat sub auspiciile diferitelor confesiuni. Primele reprezentații cu caracter teatral la maghiarii din Transilvania au avut loc prin anul 1517, când, în lăcașurile de cult creștin, aveau loc reprezentații religioase.

Primele manifestări organizate ale teatrului maghiar din Transilvania au loc în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea, în contextul afirmării curentului iluminist și a necesității creării unei dramaturgii în limba maternă, ca modalitate de exprimare a sentimentelor antihabsburgice pe teren cultural. Un sprijin deosebit în promovarea interesului pentru teatru l-a constituit înființarea *Societății Teatrale Maghiare* (1791), fondată în scopul promovării, folosirii și dezvoltării limbii maghiare.

Ideea înființării unui teatru maghiar la Cluj, la numai doi ani de la înființarea teatrului maghiar la Budapesta de către Kelemen László, este pusă în practică de baronul Wesselényi Miklós, un nobil cu idei antif feudale și antihabsburgice. În seara zilei de 11 noiembrie 1792, a avut loc primul spectacol al unei trupe profesioniste din Ardeal, în sala de teatru a palatului *Rhédei*, dar, abia la 12 martie 1821 teatrul maghiar din Cluj s-a bucurat de o clădire adecvată. Primul regizor al acestui teatru, Kótsi Patkó János, a fost și primul actor tragic maghiar.

În cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea și în primele două decenii ale secolului al XX-lea, teatrul maghiar din Cluj își menține rolul său primordial. Janovics Jenő este personalitatea marcantă care, în calitate de director, va trasa, pentru mai multe decenii, linia pe care o va urma viața teatrală a Clujului, inclusiv cea a operei. Meritul lui Janovics este realizarea modernului palat al teatrului, în 1906, ca și extinderea sferei de activitate prin organizarea de turnee în orașele de provincie, începând cu Târgu-Mureșul, lucru care a favorizat crearea condițiilor pentru înființarea, în scurt timp, a teatrului de limbă maghiară.

Capitolul IV tratează „*Mișcarea teatrală în România interbelică (1918-1940)*“, perioadă în care evoluția scenei românești este marcată de viguroase tentative de înnoire, de căutare a unui drum propriu. Un factor determinant al vitalizării mișcării teatrale profesioniste este noul statut al regizorului căruia i se recunoaște acum calitatea de artist autentic, de autor al spectacolului. Istoria vieții teatrale românești în anii '20-'40 este vie, agitată și plină de contraste. Pe tot parcursul epocii dintre cele două războaie, criticii au vorbit cu insistență despre „criza“ teatrului românesc. În august 1947, intră în vigoare

noua lege a teatrelor și, tot atunci, se înființează Consiliul Superior al Literaturii Dramatice și al Creației Muzicale. Acest organism avea menirea să supravegheze alcătuirea repertoriului și să încurajeze crearea dramaturgiei noi. Era debutul ideologizării teatrului românesc, care, odată cu desființarea în 1948 a companiilor particulare, intră în perioada sa proletcultistă.

Anul 1918 a reprezentat o cotitură decisivă și în istoria teatrului maghiar din Transilvania. Guvernele românești, care s-au succedat la putere în această perioadă, au recunoscut instituțiile teatrale cu caracter permanent existente la sfârșitul anului 1918, au reglementat condițiile de funcționare a acestora, au legiferat problema chiriei edificiilor, condițiile de angajare a actorilor, turneele, etc.

Teatrul particular maghiar devine permanent în orașe mari precum Cluj, Oradea, Arad, Târgu-Mureș, Timișoara, iar în cele mai mici (Aiud, Turda, Dej, Baia Mare, Satu-Mare) se organizau turnee și microstagioni periodice. Repertoriul teatrelor maghiare din această perioadă prezintă o mare diversitate. În alegerea lucrărilor străine se resimte influența „modei“ întreținute de teatrele vieneze, berlineze și pariziene.

În repertoriul teatrelor maghiare din Transilvania, pe lângă drame sociale, drame istorice, comedii, comedii burlești etc., s-a regăsit și tipul specific „maghiar“ de „dramă populară“ (*népszínmű*), abordat încă din perioada iluminismului, care oglindea lupta împotriva aristocrației și a Imperiului habsburgic. Cel mai reprezentativ actor pentru aceste piese s-a dovedit a fi Szentgyörgyi István.

Ardealul se distinge de celelalte provincii ale României prin plurietnicism și pluriconfesionalitate, istoria de aici include tradiția, cultura, limbile mai multor etnii, reflectând densitatea spirituală. Interesul pentru celelalte literaturi a fost prezent chiar și în cele mai vitrege condiții istorice, consolidarea bunei înțelegeri revenind tot culturii și literaturii. Deși există volume și studii de specialitate consacrate, actualitatea temei relațiilor româno-maghiare impune noi radiografieri ale spațiului cultural intracarpatic și investigarea realităților, din dorința realizării unei imagini cât mai veridice, corecte, obiective și de ansamblu, prin confruntarea informațiilor de ambele părți.

Capitolul V „Considerații privind evoluția teatrului în timpul regimului de dictatură comunistă“ analizează influența noii ideologii asupra culturii, în special asupra manifestărilor teatrale. Regimurile comuniste care au preluat puterea în țările Europei centrale și de răsărit, și-au fixat ca obiectiv distrugerea elitelor intelectuale, desfigurând

cultura națională a țărilor respective. În domeniul teatrului, mai întâi, s-a impus modificarea repertoriului cu ajutorul cenzurii. Repertoriul era alcătuit ținând seama de niște principii riguroase, preocuparea de bază fiind eliminarea oricărei posibilități de a propaga idei ostile sistemului ori de a prezenta puncte de vedere diferite de cele ale politicii oficiale.

Perioada 1964-1971 este cunoscută sub numele de perioada de deschidere culturală și de liberalizare politică. Este perioada în care sunt redescoperite și revalorificate filioanele naționale ale culturii, în care se reiau contactele intelectuale cu lumea occidentală. Arta și activitățile culturale își revendică și obțin o relativă autonomie față de directivele politicii oficiale, directive ce cunosc și ele o fază de relaxare, iar cenzura ideologică devine mai permisivă. Artele plastice, teatrul, cinematografia, literatura și presa culturală cunosc o înnoire de substanță, o diversificare stilistică și realizări de performanță.

Capitolul VI emite câteva „*Considerații privind teatrul din România în primul deceniu de libertate (1990-2000)*“ După evenimentele din anul 1989, cultura românească, și teatrul deopotrivă, au aspirat, în mod firesc, la restaurarea valorilor sale autentice odată cu redobândirea libertății de creație. Însă interacțiunea cu mediul comunitar a fost neglijată, iar numărul spectatorilor a scăzut dramatic. Dincolo de dorințele sau speranțele artiștilor și ale managerilor culturali, statutul artei teatrale și al actorilor s-a ajustat considerabil. În atenția publică, oamenii de teatru au pierdut statutul privilegiat de altădată. Provocările venite dinspre televiziune, cinematograful, politică, afaceri, mondenități, au plasat teatrul pe locul secund pe lista preferințelor marelui public.

Teatrul românesc nu a pornit, însă, imediat, și în mod organizat, în căutarea publicului său pierdut, ci a continuat să funcționeze din inerție – cu puține excepții – până când publicul, odată reșezată societatea, a revenit la teatru, fie din nostalgie, în cazul generațiilor mature, fie din curiozitate, în cazul celor foarte tineri. Această generație „nouă“ – în sensul lipsei ei de contact cu fostul sistem – avea nevoie de un altfel de teatru, cu altfel de teme, alt tip de actor, o altă dinamică a regiei sau a spațiului scenic.

Capitolul VII vine să adauge la privirea de ansamblu, câteva „*Repere cronologice privind evoluția Teatrului Național din Târgu-Mureș, de la înființare până în anul 2000*“. Din documentele timpului rezultă că în ținuturile mureșene (care, conform realităților administrative ale vremii, făceau parte din vechiul scaun și apoi din comitatul

Mureș) a existat un teatru cu caracter permanent încă din 1733, la Gimnaziul din Șumuleu-Ciuc, unde aveau loc spectacole în limba latină, apoi maghiară, susținute de către elevii claselor de poetică și retorică, sub îndrumarea profesorilor școlii, reprezentări cu mare audiență la public. Alături de Șumuleu-Ciuc, documentele vorbesc despre încercări similare la Târgu-Secuiesc, Lăzarea și Călugăreni. Audiența tot mai largă a mișcării teatrale face ca, în ultimul sfert al secolului al XVIII-lea, să înregistrăm astfel de manifestări și la Târgu-Mureș. În spiritul mișcării care avea să zguduie din temelii societatea feudală europeană, burghezia avea să pornească lupta pentru câștigarea libertăților cetățenești, printre care și așezarea limbii materne în drepturile sale firești. Târgu-Mureș devine un adevărat focar de inițiativă pentru întreaga Transilvanie, prin fondarea de instituții culturale și artistice, printre care teatrul a ocupat un loc de seamă.

Ca urmare, la 29 iunie 1792, avea loc primul spectacol teatral, în primul „edificiu” stabil de teatru la Târgu-Mureș, în curtea Colegiului reformat – azi Liceul „Bolyai-Farkas”. În mai 1803, sub directa îndrumare a directorului de scenă și de trupă, Kótsi-Patkó János se construiește, la Târgu-Mureș un nou teatru, pentru stagiunile estivale, lângă Cetatea medievală (pe locul unde azi se află Universitatea „Petru Maior”). După revoluția de la 1848, febra construirii unui teatru adecvat crește din nou. În anul în 1861, omul de teatru Follinus János va întreprinde, o acțiune îndrăzneată și semnificativă pentru pasiunea târgumureșenilor față de teatru. În paralel cu spectacolele din sala *Apollo*, va da reprezentații în aer liber, la „Elba”, în primul „teatru de vară”, în accepțiunea reală a cuvântului (teatru construit pe un teren de lângă apa Mureșului).

Dacă încercările primarului târgumureșean Bernády György au fost împiedicate să se maturizeze datorită celui de al doilea război mondial și a situației politice determinate de cunoscutul Dictat de la Viena, din august 1940, revenirea la normalitate, a avut drept urmare înființarea instituțiilor teatrale, la început particulare, apoi de stat în majoritatea orașelor centre de județ. Demersurile privind chestiunea teatrului secuiesc permanent începuseră încă din luna martie a anului 1945. Până la urmă, documentul fondator al instituției, din 4 februarie 1946 consfințește denumirea de *Teatru Secuiesc*. Peste 12 ani, *Teatrul Secuiesc de Stat* devine *Teatrul de Stat Târgu-Mureș*. În scurt timp baza existentă la vremea respectivă – actori, scenă, sală de spectacole, spațiu pentru serviciul administrativ și tehnic, un public cu un tradițional apetit pentru cultură – a favorizat o

grupare a actorilor: Kovács György, Szabo Ernő, Delly Ferenc, Várody Rudolf și Köszei Margit, în jurul regizorului Tompa Miklós și a scriitorului Kemény János.

Ultima modificare a denumirii instituției prefigura transformarea teatrului târgumureșean, dintr-o instituție exclusiv maghiară, într-una bilingvă. În anul 1962 s-a înființat *Secția română a Teatrului de Stat Târgu-Mureș*, care teatru va funcționa, din acest moment, ca teatru dramatic cu două secții. Toate eforturile, realizările și succesele obținute în anii care au urmat, au fost apreciate, prin acordarea titlului de *Teatru Național*, în octombrie 1978.

Instituționalizarea, de această dată, a teatrului românesc la Târgu-Mureș a urmat un parcurs cel puțin la fel de sinuos ca al celui de limbă maghiară. Dacă, până la sfârșitul secolului al XIX-lea, reprezentațiile teatrale românești au avut un caracter ocazional, susținute fiind de trupe de „diletanți“, ajutate, din punct de vedere material, de așa numitele *Societăți ale iubitorilor de teatru*, în primele decenii ale secolului al XX-lea, s-a acreditat ideea unui teatru permanent și instituționalizat. Pentru realizarea acestui deziderat și-au conjugat eforturile „doi buni români“, respectiv primarul Emil Dandea și Maximilian Costin, directorul Conservatorului de muzică. Pentru a asigura condiții specifice și prielnice unui teatru stabil, primăria municipiului a acordat suma de 100.000 lei pentru modificarea și amenajarea scenei din Sala Mare a Palatului Culturii cu toată tehnica necesară.

În anul școlar 1934-1935 ia ființă Clasa de Artă Dramatică a Conservatorului, condusă fiind de profesorul Gheorghe Chirvăsuță. Începând cu acest an, Conservatorul se va numi, o vreme, *Conservatorul de muzică și dicțiuni al municipiului Târgu-Mureș*. Teatrul „permanent“ și-a deschis stagiunea în seara zilei de 11 ianuarie 1937, cu piesa „*Răzvan și Vidra*“, de B.P. Hașdeu, jucată de o distribuție formată din profesori și elevi. La distanță de aproximativ un sfert de secol, în anul 1962 se va înființa *Secția română a Teatrului de Stat din Târgu-Mureș*, teatru care va funcționa în continuare cu două secții.

Construirea unei noi clădiri care să ofere un spațiu adecvat spectacolelor și repetițiilor devenise o necesitate. Aprobarea construcției și a fondurilor necesare acesteia, a avut loc în anul 1965, însă finalizarea edificiului *Teatrului Național din Târgu-Mureș*, o realizare remarcabilă a arhitecților proiectanți Constantin Săvescu, Vladimir Savu, Mihaela Savu și Aurel Sârbu, și inaugurarea lui, a avut loc abia la 13 octombrie 1973.

În continuare prezentăm câteva din personalitățile, pe care le considerăm cele mai reprezentative, și perioadele de creație artistică ce au marcat existența acestui templu al Thaliei: Tompa Miklos, Harag György, Romulus Guga, Dan Micu, Dan Alecsandrescu, etc.

În primii ani de tranziție spre democrație, trupele celor două companii teatrale și-au manifestat dorința de a se separa, însă, acest lucru nu ar fi fost posibil, nici din punctual de vedere al sediului, și nici a bugetului alocat din partea statului, care devenise insuficient pentru susținerea producțiilor teatrale. Au fost inițiate diverse forme de colaborare cu comunitatea locală pentru finanțarea instituției, au fost lansate parteneriate de afaceri cu firme din țară sau de perste hotare, s-au inițiat concursuri și festivaluri prin care s-a experimentat relansarea și revigorarea artei teatrale târgumureșene.

Capitolul VIII, „Repere cronologice și culturale privind teatrul de păpuși din Târgu-Mureș de la înființare până în anul 2000“ urmărește parcursul teatrului pentru copii și tineret din localitate. Conform surselor noastre, debutul secției maghiare a acestuia a avut loc în anul 1947, avându-i ca întemeietori pe regizorul Herskovits Antal Pál, sculptorul Revész Endre și scriitoarea Ligeti Hertha. Sindicatului artiștilor și jurnaliștilor locali le-a oferit chiar și o sală, la cofetăria „City“, pe strada Bolyai. La scurt timp, trupa a fost preluată de Ateneul Popular, fiind denumită „Vörös Fecske“ („Rândunica Roșie“). La 6 martie 1949 a avut loc primul spectacol al „Rândunicii...“ cu piesa *A búvös festék (Vopsea fermecată)*, de Burnstein/Azbejon, în sala Mică a Palatului Culturii.

Regizorul Antal Pál, care a fost și primul director al teatrului, a înțeles de la bun început că avea nevoie în jurul său de adevărați profesioniști. După afirmațiile din presă ale lui Antal Pál, primele semne ale profesionalizării actului artistic la *Teatrul de păpuși*, au apărut abia după ce acesta a devenit secție a *Teatrului Secuiesc de Stat*, sub direcțiunea maestrului Tompa Miklós, lucru întâmplat, se pare, în stagiunea 1949-1950. În anul 1955 ia ființă *Teatrul de Păpuși de Stat din Târgu-Mureș*, ca instituție independentă.

Dintre regizorii care semnează regia unor spectacole, în primii 30 de ani de existență a instituției, sunt Constantin Anatol, Krémer Manci, Zsigmond József, Kovács Ildikó, Dan Vasile, Hunyadi András și Harag György. Reținem, de asemenea și numele unor scenografi: Révész Endre, Ambroziu Pop, Nemes Irén, Krausz Erzsébet, Hunyadi

László, Török F. Edith, Haller József (care prin spiritul său de esențializare a marcat timp de patruzeci de ani stilul specific târgumureșean), Ambrus Imre și Dávid Eliz. Dintre personalitățile actricești proeminente din perioada cercetată reținem: Krémer Manci, Nagy Iona, Nagy Katalin, Krón Ernő, Zsigmond József, Zsigmond Zoltán, Kiss Franciska, Adorján Sándor, Olysoi Kornélia Illyés, Gabriella, Czédula Zsuzsa, Szabó Mária, Bartha Gyöngyvér.

Secția Română a *Teatrului de Păpuși* din Târgu-Mureș s-a înființat la 9 iunie 1962. Directiva venise pe neașteptate, iar conducerea de atunci a teatrului nu era pregătită. Trupa română a început să prindă contur și ca urmare a bunelor relații pe care *Teatrul de Păpuși* din Târgu-Mureș le avea cu *Teatrul Țândărică* din București, cu *Teatrul de păpuși* din Oradea, din Cluj și cu regizoarea Kovács Ildikó. Regizorul Antal Pál a fost nevoit să lucreze o vreme la două pupitre regizorale, dar pasul următor l-a constituit conlucrarea cu Maria Mierluț, ca asistentă de regie. Pe scena românească au mai montat spectacole, în prima perioadă a sa, și regizori invitați dintre care, îi amintim pe: Claudiu Cristescu, Mihai Raicu, Hunyadi András, Vasile Dan, Kovács Ildikó și maestrul Harag György.

Teatrul de păpuși a avut și el probleme cu cenzura vremii, dar mult mai puține decât teatrul mare. Autofinanțarea a constituit ultima lovitură pe care regimul totalitar l-a dat spiritului autonom al culturii. Au fost ani lungi în care energia se investea în căutare de fonduri. Cu toate acestea, a fost perioada în care teatrul a înscris în repertoriul său piese care i-au adus, atât la regie cât și la scenografie și interpretare actricească cele mai valoroase premii. Menționăm numele unor creatori care și-au pus amprenta pe destinele Teatrului de păpuși din Târgu-Mureș: Antal Pál, Haller József, Maria Mierluț, Garda Aladár, Nagy Katalin și Rudolf Moca.

După evenimentele din decembrie 1989 lucrurile s-au schimbat. Numărul spectacolelor și al spectatorilor a scăzut vertiginos. În 1993, la inițiativa Smarandei Enache, *Teatrul de păpuși* din Târgu-Mureș devine *Teatrul pentru Copii și Tineret „ARIEL“*. Azi, Teatrul pentru Copii și Tineret „ARIEL“ este unul din cele trei teatre pentru copii și tineret din România cu secții în limbile română și maghiară și unul din cele mai mari de acest fel din țară. În anul 2012, prin accesarea unor fonduri europene, s-a finalizat noul sediu, care include și săli de spectacol, pentru Teatrul de Copii și Tineret „Ariel“, în strada Poligrafiei.

Capitolul IX punctează, cronologic, unele repere din istoria „Școlii târgumureșene de teatru“. Bazele învățământului teatral pentru maghiarii ardeleni s-au pus încă din anul 1893, când s-a înființat Academia Națională de Teatru din Cluj. După Unire, autoritățile îmbrățișează ideea înființării unui „Conservator al statului“, la Cluj, director al acestuia devenind, din 17 septembrie 1919, Gheorghe Dima. În 1941 s-a deschis, pe lângă Teatrul Național Maghiar din Cluj, prima școală maghiară de teatru aprobată și subvenționată de către autorități. Printre dascăli se aflau personalități didactice care vor deveni nume proeminente după al doilea război mondial Szabó Lajos, Kőmives Nagy Lajos, Tompa Miklós, ș.a.

Abia după cel de al doilea război mondial, în anul 1946, s-a reușit instituționalizarea învățământului teatral maghiar din România sub forma Conservatorului Maghiar de Muzică și Artă Dramatică din Cluj. Decanul facultății de teatru a fost numit Szabó Lajos, iar printre dascăli se afla și Poór Lili, marea tragediană a teatrului maghiar ardelean.

În 1948, s-au înființat, la Cluj, două instituții de artă cu următoarele facultăți: Institutul Român de Artă și Institutul Maghiar de Artă. Colectivul didactic era format din: Poór Lili (decan), Szabó Lajos (director de studii), profesori: Méliusz József, Tompa Miklós, Tessitoni Nóra, Senkálzsky Endre, Delly Ferenc, Kőmives Nagy Lajos, Kovács György, ș.a.

În 1950, prin unificarea facultăților de teatru ale celor două Institute de Artă, a luat ființă Institutul de Teatru „Szentgyörgyi István“. În funcția de director al instituției a fost numită actrița Maria Cupcea, iar director de studii Szabó Lajos. În 1954, secția română și specializarea regie cu limba de predare maghiară a Institutului de Teatru „Szentgyörgyi István“ din Cluj au fost transferate la Institutul de Artă Teatrală și Cinematografică „I.L. Caragiale” din București, iar specializarea actorie a secției maghiare, cu păstrarea titlaturii inițiale a instituției, la Târgu-Mureș. Aici a primit, ca sediu, clădirea cu două etaje din strada Kőteles Sámuel, nr. 6, în care funcționează și azi cu denumirea „Universitatea de Arte din Târgu-Mureș“. Obiectivele prioritare urmărite în prezent de *Universitatea de Arte din Târgu Mureș* vizează consolidarea poziției pe care o ocupă în sistemul învățământului artistic din România și din regiunea central-estică a Europei. La începutul secolului al XXI-lea, Universitatea de Arte din Târgu-Mureș este o

instituție multiculturală, cu două facultăți, *Facultatea de Arte în Limba Română și Facultatea de Arte în Limba Maghiară*.

Capitolul X al lucrării se oprește asupra „*Companiilor târgumureșene independente de teatru înființate după anul 1989*“. După această dată s-a vorbit tot mai des despre „teatru independent“, „teatru alternativ“, „teatru experimental“ sau „teatru underground“ desemnând modalități de a face teatru, diferite semnificativ de cel preexistent, cel convențional, instituționalizat, finanțat de stat. După câteva definiții ale teatrului independent, cercetarea noastră prezintă trei studii de caz, tipic târgumureșene: *Centrul Multimedia Teatru 74, Yorik Studió și Teatrul Scena*.

În capitolul *Concluzii*, ne-am expus punctul de vedere asupra finalizării lucrării. Considerăm că aceasta și-a atins principalul obiectivul, acela de a oferi o imagine cât mai completă a modului în care s-au ivit, în context istoric și geografic, acele manifestări teatrale care au reprezentat evenimente deosebite în plan cultural, sau au influențat abordările ulterioare ale creatorilor târgumureșeni într-ale teatrului.

Chiar dacă „aventurile“ teatrale ale ultimelor două secole au fost acceptate sau respinse, ele au conturat linii directe care i-au marcat destinul. Înțelese, asumate sau continuate, toate aceste experiențe pot genera un cadru propice de manifestare și liberă exprimare pentru toți artiștii, indiferent de afilierea profesională, culturală, politică sau socială, ca părți integrante ale Europei Unite, a cărei viabilitate și perenitate depind de fiecare dintre noi și de înțelepciunea cu care vom ști să coexistăm în interiorul acesteia.

BIBLIOGRAFIE

LUCRĂRI MONOGRAFICE:

1. * * *, *Istoria teatrului în România* (vol. I, II, III), Editura Academiei R.S.R., București, 1965 (vol.I), 1971 (vol.II), 1973 (vol.III);
2. * * *, *Occisio Gregorii in Moldavia Vodae tragice expressa*, Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Lucian Drîmba, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983;
3. * * *, *Începuturile teatrului românesc*, Editura Tineretului, București, 1962;

4. * * *, *O antologie a dramaturgiei românești, 1944-1977*, vol. I-II, Editura Eminescu, București, 1978;
5. * * *, *Viața teatrală în și după comunism*, coordonator Liviu Malița, Editura Efes, Cluj-Napoca, 2006;
6. * * *, *Cenzura în teatru. Documente. 1948-1989*, coordonator Liviu Malița, Editura Efes, Cluj-Napoca, 2006;
7. * * *, *A magyar nyelvű felsőfokú színészképzés marosvásárhelyen 1954-2008, A Szentgyörgyi István színművészeti intézet története I. 1954-1962*, coordonatori Lázok János și Ungvári-Zrínyi Ildikó, Târgu-Mureș, Editura UArtPress, 2011;
8. * * *, *Magyar Színművészeti Lexikon*, vol.I-IV, redactor coordonator, Schöpflin Aladár, Editura Uniunii Naționale a Organizațiilor de teatru și pensionari, Budapesta, 1929;
9. * * *, *Romániai magyarirodalmi lexicon szépirodalom, közírás, tudományosirodalom*, művelődés II G–Ke, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1991;
10. Banu, George, *Teatrul memoriei*, Editura Univers, București, 1993;
11. Barbu, Nicolae, *Momente din istoria teatrului românesc*, Editura Eminescu, București, 1977;
12. Bârsan, Zaharia, *Poemul Unirei*, Editura Princeps, Sibiu, 1922
13. Bayer, József, *A nemzeti játékszín története*, vol.I-II, Analele Academiei Maghiare de Științe, Budapesta, 1887;
14. Berlogea, Ileana, *Teatrul medieval european*, Editura Meridiane, București, 1970;
15. Benczédi Gergely, *Kolozsvári Unitárius Kollégium Vázlatos története*, Cluj, 1901;
16. Bérczes, László, *„Székely körvasút. Tompa Miklós mesél*, Budapesta, Editura Pesti Szalon, 1996;
17. Bottoni, Stefano, *Transilvania roșie. Comunismul român și problema*

- națională 1944-1965, Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale Kriterion, Cluj-Napoca, 2010;
18. Brădățeanu, Virgil, *Istoria literaturii dramatice românești și a artei spectacolului*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1979;
  19. Breazu, Ion, *Literatura Transilvaniei. Studii, articole, conferințe*, Casa școalelor 1944;
  20. Botiș, Teodor, *Istoria școlii normale (preparandiei) și a Institutului teologic ortodoxo-român din Ardeal*, Arad, 1922;
  21. Bulandra, Lucia Sturdza, *„Amintiri... Amintiri...“*, ESPLA, București, 1960
  22. Bulei, Ioan, *Românii în sec.XIX-XX*, Editura Litera, București, 2011;
  23. Buteanu, Aurel, *Teatrul românesc în Ardeal și Banat*, Timișoara, 1944;
  24. Chereji-Periș, Tereza, *Interferențe teatrale româno-maghiare*, volum editat de Biblioteca Județeană Mureș, Târgu-Mureș, 2000;
  25. Cîntec, Oltița, *Hermeneutici teatrale*, Editura Niculescu, București, 2000;
  26. Cocora, Ion, *Privitor ca la teatru*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1975;
  27. Comșa, Nicolae, *Manuscrisele românești din Biblioteca centrală de la Blaj*, Blaj, 1944;
  28. Cosmin, Radu, *Prin Ardeal*, Editura Alcalay, București, 1919;
  29. Crăciun, Victor, *Scena undelor (Teatrul radiofonic)*, Editura Eminescu, București, 1980;
  30. Cristache, Nicolae, *Kovács György fără sufleor*, Editura UNATC PRESS, 2012;
  31. Darvay Nagy, Adrienne, *Libertate înlăcrimată. Impresii despre interferențele scenice româno-ungare 1989-1999*, Editura UNITEXT, București, 2003;
  32. Drîmba, Lucian, *Iosif Vulcan*, Editura Minerva, București, 1974;

33. Dușa, Traian, *Palatul culturii din Târgu-Mureș*, București, Editura Meridiane, 1970;
34. Dușa, Traian, *Pagini de istorie, artă și cultură*, vol. I și II, Târgu-Mureș, Editura Ansid, 2002;
35. Enyedi, Sándor, *Az erdély magyar színjátsás kezdetei 1792-1821*, Editura Kriterion, București, 1972;
36. Ferenczi, Zoltán, *A kolozsvári színészet és színház története*, Editura Ajtai K. Albert, Cluj, 1897;
37. Fodor, István, *Színi élet Marosvásárhelyen*, Editura Eliberarea Mureșului, 1933, Târgu-Mureș,;
38. Fodor, S. Sándor, *Marosvásárhely útikalauz*, ediția a II-a, Editura Impress, Târgu-Mureș, 2000;
39. Fodor, Zeno, *Teatrul Românesc la Târgu-Mureș*, volum aniversar editat de Teatrul Național din Târgu-Mureș, Târgu-Mureș, 2002;
40. Franga, George, *Contribuții la istoria teatrului românesc în texte și documente*, vol. I, București, 1979;
41. Gáspárik, Attila, *Kovács György 100*, Editura Uart Press, Târgu-Mureș, 2010;
42. Giambattista Vico, *Principiile unei științe noi cu privire la natura comună a națiunilor*, Editura Univers, București, 1972;
43. Horváth, Bea, *A marosvásárhelyi Székely Színházban bemutatott darabok előadástörténetének legfontosabb adatai 1946-1961*, Târgu-Mureș, Editura Universității de Artă Teatrală, 2006;
44. Iorga, Nicolae, *Histoire des roumains et de la romanité orientale*, vol. II, București, 1937;
45. Kántor, Lajos;
Kötő, József, *Magyar színház Erdélyben (1919-1992)*, Editura Integral, București, 1998;
46. Kovács, Levente, *A marosvásárhelyi Székely Színház története 1946-1962*, Editura Mentor, Târgu-Mureș, 2001;
47. Lupeanu, Al., *Evocări de viața Blajului*, Blaj, 1937;

48. Man, Ioan Eugen, *Tîrgu-Mureș, istorie urbană de la începuturi până în 1850*, Târgu-Mureș, Ed. Nico, 2006;
49. Man, Ioan Eugen, *Târgu-Mureș, istorie urbană, anii 1945-1990, IV*, Editura NICO, Târgu-Mureș, 2011;
50. Mancaș, Mircea, *Trecut și prezent în teatrul românesc*, Editura Minerva, București, 1979;
51. Massoff, Ioan, *Teatrul românesc, vol. I, Privire istorică*, Editura pentru Literatură, București, 1961 (vol.I), 1966 (vol.II), 1969 (vol.III), 1972 (vol.IV), 1975 (vol.V);
52. Mazilu, Alina; Weident, Medana; Wolf, Irina; *Das rumänische Theater nach 1989. Seine Beziehungen zum deutschsprachigen Raum*, Editura Frank & Timme, Berlin, 2011;
53. Molea, Vera, *Un regizor uitat. Aurel Ion Maican*, Editura Fundației „Camil Petrescu“, București, 2012;
54. Moraru, Mihai, *De nuptiis Mercurii et Philologiae*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1997;
55. Nagy Béla, *A tegnapok színháza. A nagyváradi magyar színház képes olvasókönyve a XX századból*, Editura Bihari Napló, Oradea, 1999;
56. Netea, Vasile, *Memorii*, Editura Nico, Târgu-Mureș, 2010;
57. Novák, Ildikó, *Fejezetek a marosvásárhelyi Állami Bábszínház történetéből 1949-1975*, Editura UArtPress – Mentor, Târgu-Mureș, 2011;
58. Ollănescu, Dimitrie C., *Teatrul la români*, Editura. Eminescu, București, 1981;
59. Orbán, Balázs, *A Székelyföld, leirása, IV*, Editura Ráth Mór, Budapest, 1870, (volumul republicat în 1991);
60. Pană, Virgil, *Emil A. Dandea. Un moș primar la Târgu-Mureș*, Editura Ardealul, Târgu-Mureș, 2012;
61. Papp Doina, *Dan Micu – Un destin spulberat*, Fundația Culturală „Camil Petrescu“, București, 2003;
62. Papp Doina, *De la cortina de fier la teatrul fără perdea (o istorie*

- subiectivă), Editura Unitext, București, 2012;
63. Popa, Traian, *Monografia orașului Târgu Mureș*, Târgu-Mureș, Fundația Culturală „Vasile Netea“, 2005 (prima ediție 1932);
64. Popescu, Marian, *Oglinda spartă. Teatrul românesc după 1989*, Editura Unitext, București. 1997;
65. Popescu, Marian, *Scenele Teatrului Românesc 1945-2004. De la cenzură la libertate*, Editura Unitext, București, 2004;
66. Rotescu, Eugenia Anca, *Animație la Ariel*, Teatrul pentru Copii și Tineret „Ariel“, Târgu-Mureș, 1999;
67. Raboj, Georgeta; Oprina, Dan; Dușu, Magda și al., *Teatrul Național Radiofonic*, vol. I, Editura „Casa Radio“, București, 1998;
68. Rădulescu-Zoner, Șerban; Bușe, Daniela; Marinescu, Beatrice; *Instaurarea totalitarismului comunist în România*, București, 1995;
69. Sándor, Imre, *Dr. Janovics Jenő és a színház*, Cluj, 1924;
70. Selejan, Ana, *România în timpul primului război cultural (1944-1948)*, vol. II, *Reeducare și prigoană*, Sibiu, 1993;
71. Silvestru, Valentin, *Un deceniu teatral*, Editura Eminescu, București, 1984;
72. Suci, Dumitru, *Antecedentele dualismului austro-ungar și lupta națională a românilor din Transilvania. 1848-1867*, Editura Albatros, București, 2000;
73. Szentimrei, Jenő, *Szentgyörgyi István: Élete és művészete*, Târgu-Mureș, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1955;
74. Szentimrei, Jenő, *Harc az állandó színházért Marosvásárhelyen 1780-1945*, Târgu-Mureș, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1957;
75. Todor, P. Avram, *Confluente literare româno-maghiare*, București, Editura Kriterion, 1983;

76. Turcanu, Ion, *Istoria ilustrată a românilor*, Editura Litera, București, 2008;
77. Vasiliu, Mihai, *Istoria teatrului românesc*, Editura Albatros, București, 1972;
78. Váli, Béla, *Magyar színesztörténete*, Budapest, 1887;
79. Zăciu, Mircea, *Ca o imensă scenă, Transilvania*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1996;
80. Zamfirescu, George Mihail, *Corespondență*, Editura Minerva, București, 1988;
81. Zamfirescu, Ion, *Panorama dramaturgiei universale*, Editura Aius, București, 1999.

LUCRĂRI PUBLICATE ÎN PERIODICE (ARTICOLE, CRONICI, STUDII):

82. * * *, *Gazeta de Transilvania*, Brașov, nr.1, 13 martie 1838;
83. * * *, *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, nr.3, 26 martie 1838;
84. * * *, *Apropiere culturală*, în „*Rampa*“, București, an VIII, nr. 2166, 16 ianuarie 1925;
85. * * *, *Erdély*, V, nr. 3 din 14 ianuarie, 1875;
86. * * *, *Gazeta Transilvaniei*, LI, nr. 24 din 4/16 februarie, 1888;
87. * * *, *Prin teatrele din țară: Teatrul din Tîrgu-Mureș - secția română*, în *Teatru*, nr.7/ iulie 1965;
88. Albert, Mária, *Nevelő Színház. Színházkép és oktatási stratégiák în „A magyar nyelvű felsőfokú színészképzés marosvásárhelyen 1954-2008, A Szentgyörgyi István színművészeti intézet története I. 1954-1962, vol.I*, coordonatori Lázok János și Ungvári-Zrínyi Ildikó, Editura UArtPress, Târgu-Mureș, 2011;
89. Alexandrescu, Sică, *Din amintirile unui „membru fondator“*, în *Teatru*, nr. 11-12/1969;
90. Balási, András, *A Marosvásárhelyi Szentgyörgyi István Színművészeti*

- Intézet intézményteremtő kommunikációja és együttműködése a székely színházal 1954-1962 között, în A magyar nyelvű felsőfokú színészképzés marosvásárhelyen 1954-2008, A Szentgyörgyi István színművészeti intézet története I. 1954-1962, vol.I, coordonatori Lázok János și Ungvári-Zrínyi Ildikó, Editura UArtPress, Târgu-Mureș, 2011;*
91. Barițiu, George, *Câteva aspecte în privința teatrului românesc, în Gazeta Transilvaniei, Brașov, 2 decembrie 1853; (apud Istoria teatrului în România , vol.I);*
92. Barițiu, George, *Câteva aspecte în privința teatrului românesc, în Gazeta Transilvaniei, nr. 97 din 1853*
93. Barițiu, George, *Thalia și Melpomena în Transilvania, în Transilvania, 1 iunie 1870;*
94. Băilă, Ion, *Reprezentațiile trupei maghiare, în Neamul Românesc, București, 29 ianuarie, 1925;*
95. Bérczes, László, *“Dolgozni kell jól” Tompa Miklós nyolcvanéves, în A Hét, nr. 52, 1990;*
96. Bitay, Árpád, *Magyar-román művelődési kapcsolatok (1919-1924), în Pásztortűz Almanach, 1925;*
97. Boldea, Iulian, *Cenzura și teatrul, în Apostrof, XX, nr. 10 (233) 2009;*
98. Breazu, Ion, *I. L. Caragiale și Transilvania, în Studii de literatură română și comparată, Editura Dacia, Cluj, 1973;*
99. Breazu, Ion, *Teatrul românesc în Transilvania, în vol. Literatura Transilvaniei, București, Editura Casa Școalelor, 1944;*
100. Budău, Ozana, *Analiză statistică a profilului repertorial al Teatrului din Bacău în perioada 1950-1989, în Viața teatrală în și după comunism (coord. Liviu Malița), Editura Efes, Cluj, 2006;*
101. Burada, T.T., *Cercetări despre începutul teatrului românesc în Transilvania, în revista Arhiva, Iași, nr. 7-8, 1905;*
102. Calion, Ion, *Cronică la spectacolul Speranța nu moare în zori, în*

- Vatra - aprilie 1973;
103. Căldăraru, Emilia, *Drumul teatrului de păpuși*, în *Teatru*, nr.7/1959;
104. Cristian, Vasile, *Istoria teatrului românesc în primii ani de comunism*, în *Revista Istorică*, 5-6/2005;
105. Cristoiu, Ion, *O posibilă istorie a literaturii dramatice contemporane (I)*, în *Teatrul*, nr. 1, an XXVIII, ianuarie 1983;
106. Crișan, Mihai, *Un accident*, în *Teatru*, nr.7/1957;
107. Crișan, Sorin Ion, *Câteva precizări asupra paternității piesei Occisio Gregorii in Moldavia Vodae tragedice expressa*, în *Biblioteca și Cercetarea*, vol. XIX, Cluj, 1995;
108. Csiky, Boldizsár, *Privire asupra trecutului muzical târgumureșean* în vol. *Tîrgu-Mureș, oraș al artelor*, volum editat de Primăria municipiului Târgu-Mureș în colaborare cu revista *Vatra*, ;
109. Czirják, Árpád, *Tompa Miklós Tamási-rendezései în Székelyföld*, nr. 4, 2003;
110. Drăganu, N., *Pagini de literatură veche*, în *Dacoromania*, III, 1923;
111. Dușa, Traian, *Învățământul muzical la Tîrgu-Mureș în prima jumătate a secolului al XX-lea* în *Pagini de istorie, artă și cultură*, vol. I, Editura Ansid, Târgu-Mureș, 2002;
112. Lázok, János, *A marosvásárhelyi színház nevének tervezett és hivatalos változatai az 1945-1949 közötti időszakban*, în: *Symbolon*, nr.1/2003;
113. Lupeanu, Al., *Un început de teatru românesc ambulant în Transilvania, 1775*, în *Societatea de mâine*, I, 1924, nr. 26;
114. Engel Károly, *Hídverők példamutatása*, în *Korunk*, 1970/6;
115. Fekete, Attila, *Ilyés Gyula, Fáklya*, în *Fáklya*, Oradea, 12 septembrie 1954;
116. Flegont, Olga, *Manifestări de artă teatrală în antichitate pe teritoriul țării noastre*, în *Teatru*, nr.2/1967;
117. Franga, G., *Spectacolul dat de școlarii români din Blaj în iarna*

- anilor 1775-1776, în *Studii și Cercetări de Istoria Artei*, XVII, nr. 1, 1970;
118. Gaal György, *A román-magyar irodalmi kapcsolatok alakulása 1918 óta*, în *Szöveg és stílus*, redactor Péntek János, 1997;
119. Gáldi, László, *Újabb magyar-román irodalmi kapcsolatok*, în *Magyarok és románok*. vol. II., Budapest, 1944;
120. Gheorghe, Daniela *Ascensiunea și declinul teatrului românesc în anii '20-'40*, în *Studii și Cercetări de Istoria Artei. Teatru, Muzică, Cinematografie*, T. 3 (47), 2009;
121. Halász, Anna, *Mindig a realista színház újul meg*, în *A Hét Évkönyve*, București, 1981;
122. Helmer, Ivan, *O vară*, în *Teatrul azi*, nr. 7-8/1990;
123. Izsák József, *Az Erdélyi Helikon és a román irodalom*, NyIrK 1968/2;
124. Kacsir, Mária, *A végleges változat, Tompa Miklós halálára*, în *A Hét*, nr. 26, 1996;
125. Kertész Maya, *A régi Korunk és a haladó román kultúra*. Könyvtári Szemle 1968/2;
126. Koch, Mária, *Születésnap beszélgetés Tompa Miklós rendezővel...*, în *Vörös Zászló*, 27 decembrie 1980;
127. Kötő, József, *Színészképzés felsőfokon. Felsőfokú magyar színészképzés Erdélyben a kezdetektől napjainkig*, în *Symbolon*, nr. 1-2, 2001;
128. Kovács, Levente, *A túlélés stratégiái. Adalékok Tompa Miklós rendezői portréjához* în *Symbolon*, nr.2/2001;
129. Kovács, Levente, *Az előadás soha sincs kész... Tompa Miklós portréja*, în *Magyar nyelvű felsőfokú színészképzés Marosvásárhelyen 1954-2008. A Szentgyörgyi István színművészeti intézet története I 1954-1962*, redactori Lázok János și Ungvári Zrínyi Ildikó, Editura UartPres a Universității de Artă Teatrală, Târgu-Mureș, 2011;
130. Kovács, Levente, *Az illúzió iskolája. Színészképzés marosvásárhelyen 1954-1962 között*, în *Magyar nyelvű felsőfokú*

- színészképzés Marosvásárhelyen 1954-2008. A Szentgyörgyi István színművészeti intézet története I 1954-1962*, redactori Lázok János și Ungvári Zrínyi Ildikó, Editura UartPres a Universității de Artă Teatrală, Târgu-Mureș, 2011;
131. Laskay, Adrienne, *Apariția dansului artistic pe scenele din Transilvania în Coregrafia și etnocoreologia maghiară din Transilvania în mileniul trei*, editor Kőnczei Csongor, Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, Kriterion, 2010;
132. Lázok, János, *A Kolozsvári Magyar Művészeti Intézet indulásai kiadatlan dokumentumok tükrében*, în *Symbolon*, nr. 1-2, 2001;
133. Macrea, M., *Șantierul arheologic Porolissum*, în *Materiale și cercetări arheologice*, vol.VIII, București, 1962;
134. Man, Ioan Eugen, *Considerații privind evoluția urbană în perioada de trecere spre orașul modern*, în *Tîrgu-Mureș, oraș al artelor*, volum editat de Primăria municipiului Tîrgu-Mureș în colaborare cu revista *Vatra*;
135. Marosi Ildikó, *Câteva date istorice*, în *Teatrul*, nr. 12/1967;
136. Marosi, Ildikó, *A marosvásárhelyi Székely Színház alapításának első dokumentumai*, în: *Symbolon*, nr.1/2003;
137. Marosi, Péter, *A Mosoly országától az Éjjeli menedékhelyig*, în *Szabad Szó*, 2 februarie 1948;
138. Marosi, Péter, *A dolgozók színészeinek feladata. Beszélgetés öt művésszel. Most már tanulhatnak az államosított színház tagjai!* în *Szabad Szó*, 12 octombrie 1948;
139. Mărcuș, Ștefan, *Din trecutul teatrului românesc din Ardeal și Banat*, în *Teatru românesc în Ardeal și Banat*, volum editat de Teatrul Național din Cluj, întocmit de A. Buteanu, Timișoara, 1944;
140. Mira, Iosif, *Dialog de atelier cu Gheorghe Harag*, în *Teatru*, nr.

- 1/1975;
141. Munteanu, Virgil, *Cine ucide dragostea, Teatru*, nr. 11/1973;
142. Niculescu, Ionuț, *Arhivele teatrului românesc*, în revista „Teatru“, nr. 11-12 (anul XXX), noiembrie-decembrie 1985;
143. Niculescu, Ionuț, *Noi însemnăm teatrul românesc..., de vorbă cu artistul emerit N. Neamțu-Ottonel*, în *Teatru*, nr. 11/1978;
144. Olah, Tibor, *O bună inițiativă*, în *Teatru*, nr. 3/1956;
145. Orbán, László *Adalékok a brassói magyar színesztet történetéhez 1848-ig în Magyar irodalomtörténet 1939*. Volum editat la aniversarea a 60 de ani a lui Kristóf György, Cluj, 1939;
146. Papp, Doina, *În jurul cozii*, în *Teatrul azi*, nr. 8-9-10/1992;
147. Patlanjoglu, Ludmila, *Șapte capitale europene la Târgu-Mureș*, în *Teatrul azi*, nr. 8-9-10/1993;
148. Pervian, I., *Societatea diletanților «teatrali» din Cluj (1870-1875)*, în *Stud.Univ. Babeș-Bolyai, s. Philol.*, f. I., 1962;
149. Petrescu, Camil, *Schimbarea de la direcția Teatrului Național. Autori români. Autori străini. Societatea Autorilor Dramatici*, în *Flacăra*, nr. 8/23 februarie 1923;
150. Pippidi, D. M., *O inscripție agonală din Histria de la începutul sec. III e.n.*, în *Contribuții la istoria veche a României*, București, 1958, p. 200.
151. Ploeșteanu, Grigore, *Societatea pentru un fond de teatru pe meleagurile mureșene*, în *Centenarul Societății pentru crearea unui fond de teatru român*, Oradea, 1972;
152. Popa, Aura L., *Un reper al vieții spirituale mureșene* în vol. *Tîrgu-Mureș, oraș al artelor*, volum editat de Primăria Târgu-Mureș în colaborare cu revista *Vatra*;
153. Popa, Mircea, *Repertoriul vechiului teatru al elevilor din Blaj*, în rev. *Limbă și literatură*, III, 1978;
154. Popescu, Theodor-Cristian, *Primul val al teatrului independent românesc post '89. Forme de manifestare*, în *Vatra* nr.8/2011;
155. Popovici, Ileana, *Dansul sergentului Musgrave de J. Arden*, în *Teatru*, nr.

- 7/1969;
156. Popovici, Ileana, *Tîrgu-Mureș, nevoia de certitudini*, în *Teatru*, nr.4, aprilie 1973;
157. Popovici, Ileana, *Un turneu exemplar*, în *Teatru*, nr.9/1974;
158. Popovici, Iulia, *Ghidul de utilizare a teatrului independent, în România și aiurea. Dialogul independenților cu ei înșiși*, în *Observatorul cultural* nr.282/18 august 2005.
159. Scarlat, Nicolae, *Pedagogul ideal*, în *Teatrul azi*, nr. 7-8/1990;
160. Sever, Septimiu, *Un turneu teatral românesc în Ardeal, în anul 1847*, în *Adevărul literar și artistic*, nr. 400, 1928;
161. Silvestru, Valentin, *Succesul în lumina opiniei publice teatrale maghiare*, în *Teatru*, nr. 12/1958;
162. Soós, Zoltán, *Biserica Reformată din Cetate-important centru religios și cultural* în vol. *Tîrgu-Mureș, oraș al artelor*, volum editat de Primăria Tîrgu-Mureș în colaborare cu revista *Vatra*;
163. Szentimrei, Jenő, *A nép színháza*, în *Szabad Szó*, 29 octombrie 1945;
164. Teodor, Pompiliu, *Secolul luminilor în țările române* în vol. *Istoria României*, Editura Corint, București, 2002;
165. Tompa, Miklós, *Színházaink a dolgozók színházai lettek*, în *Népújság*, 26 octombrie 1950;
166. Turliuc, Cătălin; *Propagandă deșănțată în teatrele și cinematografele României comuniste*, în *Ziarul Lumina.ro*, 9 iulie 2010;
167. Vulcan, Iosif, *Să fundăm teatru național!*, în *Familia*, nr. 29 din 20 iulie 1869;
168. Vulcan, Iosif, *George Barițiu*, în *Familia*, Oradea, 1886, nr. 1;

CULEGERI, PERIODICE, MANUSCRISE:

169. *Anuarul Conservatorului de Artă Dramatică din Târgu-Mureș*, 1934/1935;
170. *Anuarele Societății pentru Crearea unui Fond de Teatru Român: Anuarul III pe anul 1899-1900*, Brașov, 1900, *Anuarul IV pe anul 1900-1901*, Brașov,

- Anuarul V pe anul 1901-1902*, Brașov, 1902; *Anuarul VII pe anul 1902-1903*, Brașov, 1903, *Anuarul VIII pe anul 1903-1904*, Brașov, 1904, *Anuarul IX pe anul 1904-1905*, Brașov, 1905, *Anuarul X pe anul 1905-1906*, Brașov, 1906, *Anuarul XII, pe anul 1907-1908*, Brașov, 1909
Anuarul XIII, pe anul 1908-1909, Brașov, 1910;
171. *Revista teatrală*, I nr.1 din 1 ian. 1913;
172. *Gazeta Mureșului*, 25 iunie 1936; *Gazeta Mureșului*, 1 noiembrie 1936; *Gazeta Mureșului*, 21 martie 1937;
173. *Glasul Mureșului*, 24 ianuarie 1937;
174. *Orașul*, 1 aprilie 1937;
175. *Steaua Roșie*, 11 noiembrie 1962; *Steaua Roșie*, 17 noiembrie 1962; *Steaua Roșie*, 14 martie 1964 *Steaua Roșie*, 12 martie 1965; *Steaua Roșie*, 2 noiembrie 1965; *Steaua Roșie*, 29 octombrie 1966; *Steaua Roșie*, 11 martie 1967; *Steaua Roșie*, 24 mai 1967; *Steaua Roșie*, 21 februarie 1968; *Steaua*, nr. 16/31 decembrie 1971; *Steaua Roșie*, 11 februarie 1988;
176. *Vörös Zászló*, 25 martie 1967;
177. *Igaz Zso*, nr. 3/1956;
178. *Tribuna*, 22 noiembrie 1962;
179. *Új élet*, 28 decembrie 1962;
180. *Teatru*, nr.6/1961; *Teatru*, nr.1/1963; *Teatru*, nr.2/1963; *Teatru*, nr. 6/1964; *Teatru*, nr.7/1965; *Teatru*, nr.11/1966; *Teatru*, nr.4/1967; *Teatru*, nr. 8/1967; *Teatru*, nr.7/1968; *Teatru*, nr.12/1971; *Teatru*, nr.4/1972; *Teatru*, nr. 5/1977; *Teatrul*, nr. 6/1977; *Teatru*, nr.11/1977; *Teatru*, nr.6/1978; *Teatru*, nr.3/1979; *Teatru*, nr.9/1979; *Teatru*, nr.4/1983; *Teatru*, nr. 6/1983; *Teatrul*, nr.7-8/1986; *Teatru*, nr. 7-8/1987;
181. *Teatrul azi*, nr. 10-11-12/1994; *Teatrul azi*, nr. 1-2 din 1997; *Teatrul azi*, nr. 11-12/2000;
182. *România literară*, nr. 40/septembrie 1970; *România literară*, anul VI, nr. 8542, 11 aprilie 1973; *România literară*, nr. 9/2 martie 1989;
183. *Scînteia*, 8 iunie 1977;
184. *Scînteia tineretului – Supliment literar-artistic*, 23 octombrie 1983;
185. *România liberă*, nr.8918/26 iunie 1983; *România liberă*, 12 ianuarie 1984;

186. *Contemporanul*, 24 aprilie 1987; *Contemporanul*, 9 iunie 1989;
187. *Vatra*, (serie nouă) Târgu-Mureș, 20 octombrie 1983;
188. *Tribuna*, nr. 8/23 februarie 1989;
189. *25 de ani de teatru la Târgu-Mureș, volum aniversar (1971)*;
190. *Scena*, nr.12/apr. 1999; *Scena*, nr.2/2000
191. *Scena.ro*, nr.8/2010;
192. Nica, Radu Alexandru, *Istoria Teatrului german din Sibiu*, teză de doctorat, Biblioteca Universității de Arte din Târgu-Mureș, 2010;
193. Popescu, Theodor Cristian, *Surplus de oameni sau surplus de idei. Pionierii mișcării independente în teatrul românesc post 1989. Atitudini, strategii, impact*, teză de doctorat, Biblioteca Universității de Arte din Târgu-Mureș, 2012;

DOCUMENTE DE ARHIVĂ:

194. *Monitorul Oficial al Regatului României*, nr. 29, din 4 februarie 1946;
195. *Monitorul Oficial al Regatului României*, nr. 31 din 6 februarie 1946;
196. *Monitorul Oficial*, Partea I, A, nr. 162/18 iulie 1947;
197. *Monitorul Oficial* nr. 133 din 11 iunie 1948;
198. *Monitorul Oficial*, nr. 101, 6 noiembrie 1950;
199. *Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România*, I, anul XIV, nr. 91/17 octombrie 1978;
200. fond *Sfatul Popular al Regiunii Autonome Maghiare*, dosar 301; 1134, dosar 93/1954;
201. 1134, dosar 119/1955, *Raportul Comitetului Executiv al Consiliului Popular Regional asupra activității teatrelor în 1954-55*, Târgu Mureș, 25 septembrie 1955;
202. fond *Sfatul Popular al Regiunii Mureș Autonomă Maghiară*, dosar 393/1956;
203. dosar *Mișcarea teatrală din Târgu-Mureș, Documentar presă*;
204. dosar *Contribuția instituțiilor de artă din Tîrgu-Mureș la desăvârșirea revoluției culturale în România. Institutul de teatru „Szentgyörgyi István“*;
205. Ioan Cherejan, *Strădaniile deșarte*, manuscris.

RESURSE BIBLIOGRAFICE ACCESATE ONLINE:

206. <http://cultura.inmures.ro/teatru-74-istoric.html> accesat la 17 martie 2013;
207. <http://adatbank.transindex.ro/cedula.php?kod=746>
Hetven év. A romániai magyarság története 1919-1989, Magyarságkutató Intézet, Budapest, 1990, accesat la 9 septembrie 2013;
208. *Teatrul și muzica din România în primii ani de comunism (I)*, în <http://www.arhivelenationale.ro/images/custom/image/serban/RA%201%202009/15%20catalan,%20gabriel.pdf>, accesat în data de 27 octombrie 2012;
209. <http://www.arhivelenationale.ro/images/custom/image/serban/RA%201%202009/15%20catalan,%20gabriel.pdf>, accesat în 28 iunie 2012;
- 210 <http://mek.oszk.hu/04800/04804/html/>
A székelyföld leírása. Történelmi, régészeti, természetrajzi s népismei szempontból, accesat la data de 22 februarie 2013;
211. <http://www.teatrernational.ro>, accesat la 14 mai 2012;
212. <http://www.teatrulariel.ro>, accesat la 12 iunie 2012;
213. <http://www.uat.ro>, accesat la 19 iunie 2012;
214. <http://www.teatrulnelegiuit.ro/>, accesat la 11 ianuarie 2014;
215. <http://k-arte.ro/>, accesat la 11 ianuarie 2014;
216. <http://www.hahota.ro/site2009/?menu=home>, accesat la 11 ianuarie 2014;
217. <http://www.gruppen-hecc.ro/>, accesat la 11 ianuarie 2014;
218. Interviu cu teatrologul George Banu, cu ocazia lansării numărului special al cunoscutei reviste belgiene *Alternatives théatrales*, consacrat teatrului românesc de după 1989, <http://www.corectnews.com/arts/stage/george-banu-teatrul-romanesc-arhipelag-de-singuratai>, accesat la 27 ianuarie 2013;
219. *Avem idei geniale, dar nu știm ce să facem cu ele*. Interviu cu jurnalistul și criticul de teatru Cristina Modreanu, http://www.aurora-magazin.at/medien/kultur/rumtheat_wolf_interview_rum_frm.htm, accesat la 11 februarie 2013;